

NOBEL
MEDICUS®

PORTRELER

DR. BEHÇET UZ (1893-1986)

Zafer Öztekin

Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi

HAYATI

Dr. Behçet Uz'u yalnızca İzmir Belediye Başkanı ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nın kurucusu olarak hatırlamak haksızlık olur. Çünkü, Behçet Uz, cumhuriyetimize

damgasını vurmuş, bu ülkenin kurulmasına ve kalkınmasına çok değerli katkıları olmuş bir aydın kişi idi. 19 Mayıs 1986 günü yaşama veda ettiğinde 93 yaşındaydı. Bu uzun yaşamına çok sayıda başarılar sığdırdı ve şükranla anılması gereken izler bıraktı.

Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi, İzmir

Dr. Behçet Uz 1893 yılında Denizli'nin Buldan ilçesinde dünyaya geldi. Tıp eğitimini Balkan Savaşı döneminde aralıklarla tamamladı. Asistanlığını İstanbul Tıp Fakültesi'nde yaptı ve çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı oldu. Bir süre İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi'nde ve daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi'nde hekimlik yaptıktan sonra serbest çalışmak için İzmir'e geldi. İzmir'de bir yandan hekimlik yaparken diğer yandan halk sağlığına ilişkin başlattığı hizmetlerini, sosyal amaçlı diğer girişim ve çalışmalarını da perçinledi. İzmir halkı onu sevdi ve saydı.

Kurtuluş Savaşı yıllarında "Ben sizden cephede faydalanmak yerine hekimliğinizi bulduğunuz yerde sürdürmenizi istiyorum. Çünkü oradaki insanlarımızın da sizlere ihtiyacı var" diyen Mustafa Kemal'in bu isteğine uyarak görev yeri İzmir'de kaldı, bir grup hekim ile birlikte, cepheye tıbbi malzeme sağlayıp ulaştırdı. 1923'te toplanan I. İzmir İktisat Kongresi'nin düzenleme kurulunda yer aldı. Bu dönemde Mustafa Kemal'in dikkatini çekti. Ulu Önder'in "Sen mademki çalışan insansın, amele delegasyonunun başına geçeceksin" şeklindeki yönlendirmesiyle bu görevi üstlendi.

Behçet Uz'un önemli bir girişimi İzmir'de ilk kez 1922'de on yedi arkadaşı ile birlikte Verem Mücadele Cemiyeti'ni kurmasıdır. Bu cemiyet, Türkiye'de verem savaşını başlatan derneklerdendir. Türkiye'de verem savaşı uzun yıllar kentlerde veremle savaş dernekleri tarafından yürütülmüş, Sağlık Bakanlığı yalnızca kırsal kesimde çalışmıştır. Günümüzde de bu dernekler etkili çalışmalarını sürdürmektedir,

Behçet Uz uzun yıllar Tıp Cemiyeti, Etilba Odası başkanlıklarında bulundu. Belediye Kanunu'nun ilk uygulama yılı olan 1930'da İzmir Belediye Meclisi'ne üye olan Dr. Uz, meclisin daha ilk toplantısında daimi encümene seçildi. İzmir'e olan o unutulmaz katkılarını tıp ve toplum sağlığı alanlarından daha da öteye, kentin imar ve kalkınmasına yöneltti. 1931'de İzmir Belediye Başkanlığı'na seçilerek on yıl süreyle bu görevi yürüttü. Onun zamanında İzmir atılım içine girdi. Belediye milyonlarca liralık borçtan kurtuldu; Atatürk Heykeli ve Cumhuriyet Meydanı, her semtteki pazar yerleri, çocuk bahçeleri, parklar, bulvarlar, santral garajı ve bir Çocuk Hastanesi onun yaptıklarının bazılarıdır.

Belediye Başkanlığı döneminde Behçet Uz'un en önemli başarılarının birisi İzmir Enternasyonal Fuarının yani Kültür Park'ın kurulmasıdır. Bilindiği gibi, fuarlar ticareti güçlendirmek amacıyla kurulur. İşte, Türkiye'de ilk kez böylesine bir başarıya imza atan Behçet Uz zamanın Cumhurbaşkanı İnönü'nün dikkatini çekti ve 1941 yılında Denizli'den milletvekili seçilerek tam 19 yıl sürecek siyasi yaşamına başladı. Fuarçılık deneyimleri ve girişimciliği dikkate alınarak 1942 yılında Ticaret Bakanlığı görevine atandı. Bir yıllık bakanlık döneminde Türkiye'de ticareti geliştirebilmek için bir plan hazırladı, fakat bu plan iltifat görmedi. Ticaret Bakanlığı'ndan alınan Behçet Uz 1946 yılında Sağlık Bakanı (o zamanki adı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili) oldu. Sağlık hizmetlerini geliştirmek için "Birinci 10 Yıllık Milli Sağlık Planı" adını verdiği bir plan hazırladı. Bu plan büyük ölçüde uygulanmadı. Fakat Behçet Uz öylesine

İzmir Enternasyonal Fuarı (Kültür Park)

ilginç ve çağdaş bir anlayışla ele almıştı ki, hazırladığı plan Türkiye'nin daha sonraki sağlık hizmetlerini şekillendirmede sık sık gündeme geldi.

Behçet Uz planı üç bölümde incelenebilir:

1. Türkiye'deki hekim açığını kapatabilmek için yedi bölgede yedi tıp fakültesi açılacaktır. Her fakülte bünyesinde birer yetimhane ve birer çiftlik kurulacaktır. Yetimhanedeki çocuklar hemşire, sağlık memuru ve hekim olarak yetiştirilecek, böylece, hem bu çocuklar birer meslek sahibi olacaklar, hem de sağlık insan gücünün kaynağını oluşturacaklardır. Çiftliklerde ise, fakülte hastanesi için gereken gıda üretimi yapılacaktır.
2. Sağlık hizmetleri yeniden örgütlenecektir. Bu yeni örgütün temel ilkesi "nüfusa göre hizmet" olacaktır. Her 20.000 nüfus ya da 40 köy için bir "sağlık merkezi" kurulacaktır. Her sağlık merkezinde iki hekim ve 11 hekim dışı personel görev yapacaktır. Bu merkezlerde koruyucu ve iyileştirici hizmetler birlikte sunulacaktır. Hekimlerden birisi sağlık merkezinde kalırken, diğeri civardaki yerleşim yerlerini dolaşacak ve yöre halkına "mobil hizmet" sunacaktır. Sağlık merkezlerinde on kadar hasta yatağı bulunacak ve gereken hastalar yatırılarak tedavi edileceklerdir. Böylece, sağlık hizmetleri köylere kadar ulaşmış olacaktır. Ayrıca, yeni sağlık birimleri kurulacak, mevcutları onarılıp

modernleştirilecektir. Bunlar arasında 500 yataklı tam teşekküllü bir hastane, 200 yataklı bir doğumevi, çocuk hastanesi, akıl ve sinir hastalıkları hastanesi, verem hastanesi, yaşlılar ve düşkünler yurdu, hemşire ve ebe okulları bulunuyordu. Bunun yanısıra, bütün kamu sektöründeki sağlık kuruluşlarının Sağlık Bakanlığı'na devri öngörülmekteydi.

3. Hizmetlerin finansmanı için bir "Sağlık Bankası" kurulacaktır. Böylece, o zamanlar yaygın olarak uygulanan Ziraat Bankası, Etibank, Halk Bankası gibi sektör bankalarına bir yenisi eklenmiş olacaktır. Sağlık Bankası bir tür sağlık sigortası gibi işlev görecektir ve sağlık kuruluşlarını işletecektir.

Behçet Uz, hazırladığı planı açıklamak ve desteğini sağlamak için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den randevu istedi. İnönü kendisini çiftlikte yapacağı atla gezintiye eşlik etmek üzere davet etti. Bu gezinti sırasında, at üzerinde Behçet Uz sağlık hizmetleri ile ilgili sorunları ve planını İnönü'ye açıkladı. Gezi sonuna doğru, Çankaya Köşkünün merdivenlerinde İnönü, bütün bu işlerin gerçekleştirilebilmesi için gereken parayı nereden bulacağını Behçet Uz'a sordu. Uz, gayet içtenlikle ve inanarak, İngilizlerle temas ettiğini ve bir İngiliz kredisinin sağlanabileceğini söyleyince İnönü sert ve kararlı ifade ile "desene, bir nal bulduk, işimiz üç nalla bir ata kaldı" diyerek bu planı onaylamayacağını belli etti.

İnönü'nün bu tutumu, Lozan görüşmeleri sırasında Lord Curzon'un söylediklerini akla getiriyor. Ne demişti İngilizlerin ünlü temsilcisi: "...En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacımız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var bir de bu yanımdakinde (ABD gözlemcisi Richard Washburn Child). Unutmayın, ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı? Para kimsede yok. Ancak biz verebiliriz. Memnun olmazsak kimden alacaksınız? Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız? İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimizden birer birer çıkartıp size göstereceğiz!" Bu sözlere muhatap olan İnönü'nün, İngiliz kredisine dayanan bir planı onaylaması elbette beklenemezdi.

Behçet Uz'un hesaplarına göre planın gerçekleştirilebilmesi için toplam olarak 630 milyon lira gerekiyordu ve bunun 550 milyon lirasını İngilizlerden sağlayacaktı. Behçet Uz düşündüğü planla ve kredi ile ilgili bir yasa taslağını hazırladı ve Meclis'e sundu. 1948 yılındaki bütçe görüşmeleri sırasında Behçet Uz önerdiği planla ilgili olarak şunları söylemişti: "...Planın gerçekleşmesi için gereken para çok görülmemelidir. Çünkü, bunun bir buçuk mislini, her sene vakitsiz kaybettiğimiz nüfus zayıyatıyla milli istihalsalden ziyan ettiğimizi teessürle belirtmek isterim..."

Tasarı mecliste görüşülmeden ve Behçet Uz'un onayı alınmadan geri çekildi. Bunun üzerine, Meclis kürsüsünde konuşan Behçet Uz kanun tasarısını savundu, ama, başarılı olamadı. Yalnızca, planın yetimlerle ilgili bölümü değiştirilerek kabul edildi. Sağlık bankası, sağlık merkezleri ve fakültelerle ilgili hükümler kabul görmedi. Yetimhaneler, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Milli Eğitim Bakanlıkları arasında paylaşıldı. İşletme giderlerinin bütçeden karşılanması esası benimsendi.

Hasan Saka hükümetinden sonra kurulan Şemsettin Günaltay kabinesinde Behçet Uz yer almadı. Kendisine göre bunun asıl nedeni bir pamuk fabrikasını kapatmasıdır. Erzincan milletvekillerinden birisi bir gün meclis kürsüsünde pamukların saf olmadığını ve doktoru kulağını temizlerken pamuk içindeki bir çöpün kulağını kanattığını dile getirir. Bunun üzerine Sağlık Bakanı Behçet Uz hidrofilye pamuk üreten fabrikaları denetletir ve üç tanesine üretimlerini

düzeltilmeleri için 2 ay süre verir. Bunlardan bir tanesi süre sonunda gerekenleri yapmadığı için kapatılır. Oysa, bu fabrika, söylentiye göre İnönü'nün kardeşine aittir.

Halk Partisi 1950 yılındaki seçimleri kaybedince Behçet Uz İzmir'e dönerek çocuk hekimi olarak çalışmaya başlar. Ancak, bir gün Adnan Menderes kendisini ziyaret ederek partisine katılmaya ve politikaya geri dönmeye davet eder. Behçet Uz, bağımsız olarak seçimleri kazanır. Henüz Demokrat Partiye üye olmadan 1954 yılında Menderes kabinesine Sağlık Bakanı olarak atanır. Planını gözden geçirerek yeniden hükümete sunar ve plan beğenilir. Hatta, zamanın Dışişleri Bakanı olan Fatin Rüştü Zorlu "böylesine modern bir plan derhal uygulanmaya konulmalıdır" der. Konuyu incelemek üzere Dr. Mükerrerem Sarol başkanlığında bir komisyon oluşturulur. Ancak, bir yıl sonra, Behçet Uz artık Sağlık Bakanı değildir ve planın uygulanmasını izleyecek kimse kalmamıştır. Yalnız, bazı yörelerde "sağlık merkezi" adı altında 15-25 yataklı ve dört uzmanlı küçük hastanelerin kurulması ile yetinilir. Bu arada, Adnan Menderes'i ikna eden Behçet Uz, İzmir'de bir tıp fakültesinin kurulmasında etkili rol oynar.

Behçet Uz hazırladığı planı uygulamaya koyamadı. Fakat, sonraki yıllarda sağlık hizmetlerinin şekillenmesine rehberlik yaptı. Sağlık hizmetlerindeki aksaklıkları ve bir reform gerektiğini ilk söyleyenlerden birisi Behçet Uz idi. Hizmetlerin nüfus kriteri dikkate alınarak örgütlenmesi gerektiği görüşünü de ilk O söyledi. Bunu gerçekleştirmenin onurunu 1961 yılında zamanın Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Nusret Fişek ve arkadaşları yaşadı. Düşlediği bölgesel tıp fakültelerinin yıllar sonra gerçekleştiğini ölümünden önce gördü. Bir fakülte bünyesinde çiftlik kurulabileceğini ise Hacettepe Üniversitesinin ilk on yılını görenler ve Beytepe Köyü'ndeki çiftliğin tavuklarını yiyenler bilirler.

Behçet Uz, yaşadığı dönemin ilerisinde bir aydın kişi idi; dünyadaki gelişmeleri yakından izler ve ülkemize getirmenin çabasını gösterirdi. Yaşamı boyunca geniş bir yelpaze içindeki ilgi alanlarında ülkesine hizmet vermeye çabaladı. Kendisini ölümünden altı ay önce, 93 yaşında iken İzmir'de ziyaret ettiğimde, penceresinden Karşıyaka'nın çıplak sırtlarını göstererek, buraları ağaçlandırmak için yaptığı hizmetleri büyük bir heyecanla ve alçakgönüllülikle anlatmıştı.

KAYNAKLAR

1. Öztekin, Z. Sağlık alanına damgasını vuran Behçet Uz ile son söyleşi, Actual Medicine 1994; 2: 14-18.
2. Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Yayın No 422, Ankara, 1973.
3. TBMM'deki 1948 senesi bütçe görüşmeleri dolayısıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Behçet Uz'un konuşması, Sağlık Dergisi 1948; 22: 8.
4. Beale, W. Türkiye'nin 10 yıllık sağlık planı, Sağlık Dergisi 1947; 21: 626.
5. Aydın, E. Türkiye'de taşra ve kırsal kesim sağlık hizmetleri örgütlenmesi tarihi, Toplum ve Hekim 1997; 12: 21-44.